

MICHAEL KUHN

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6258-4740>

Uniwersytet Jagielloński

TRIUMF ZRANIONEGO EGO: ZACHAR PRILEPIN O WOJNIE W UKRAINIE (NA PODSTAWIE ZBIORU *КООРДИНАТА Z*)

THE TRIUMPH OF A WOUNDED EGO: ZAKHAR PRILEPIN ON THE WAR IN UKRAINE (BASED ON THE BOOK *КООРДИНАТА Z*)

This article is an experimental analysis of the journalism book *Координата Z* (Coordinate Z) written by the controversial Russian writer Zakhar Prilepin and published in 2023. Here, the author, who is also a participant in the Russian invasion of Ukraine presents his understanding of the current reality. The analysis conducted pays particular attention to Prilepin's perception of modern Ukraine and Ukrainian language, the reasons for the outbreak of full-scale war, as well as the opposition "Self–Other" promoted in the book, the Russia's military goals, and the writer's ideas about the post-war future of both countries. The above analysis allows us to understand the worldview, aspirations and goals of one of the leading proponents of the invasive "special military operation" announced by President Putin on February 24, 2022.

Keywords: Zakhar Prilepin, Coordinate Z, Russian-Ukrainian war, Russia, Ukraine, self–other, ideology, future

Rankiem 6 maja 2023 roku w obwodzie niżnonowogrodzkim dokonano zamachu na rosyjskiego polityka i działacza społecznego, prezentera telewizyjnego oraz pisarza Zachara Prilepina (prawdziwe nazwisko: Jewgienij Prilepin, ur. 1975). Pod samochodem zastępcy dowódcy batalionu Rosgwardii „Opłot” („Оплот”), który bierze udział w rosyjskiej inwazji na Ukrainę, wybuchła bomba. W wyniku eksplozji zginął współpracownik Prilepina, będący jego osobistym ochroniarzem i kierowcą. Sam pisarz przeżył, doznał jednak wstrząsu mózgu i wielu złamań, w tym obu nóg. W związku z zamachem wszczęto postępowanie karne. Komitet Śledczy Federacji Rosyjskiej zakwalifikował zdarzenie jako akt terrorystyczny. Tego samego dnia w obwodzie niżnonowogrodzkim policja zatrzymała podejrzanego, obywatela Ukrainy skazanego już niegdyś za rozbój. Wkrótce po aresztowaniu mężczyzna przyznał się do pracy na rzecz ukraińskich służb wywiadowczych oraz zdalnego zdetonowania ładunku wybu-

chowego¹. Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej natychmiast zareagowało na ten incydent. Wieczorem 6 maja w oficjalnym oświadczeniu obarczyło odpowiedzialnością za zamach zarówno Stany Zjednoczone, jak Ukrainę²:

Ответственность за этот и другие террористические акты [для przykładu w dokumencie przywołane zostały zabójstwa dziennikarki Darii Duginej (20.08.2022) i „korespondenta wojennego” Władłena Tatarskiego (2.04.2023) — М.К.] лежит не только на украинских властях, но на их западных покровителях, в первую очередь на США, чьими стараниями с момента государственного переворота в феврале 2014 г. кропотливо взращивался замешанный на неонацизме антироссийский проект на Украине³.

Sześć dni po zamachu w wydawnictwie „AST” ukazała się kolejna książka publicystyczna Prilepina zatytułowana *Координата Z* (Współrzędne Z), będąca kontynuacją serii wydawniczej „Уроки русского” (Lekcje rosyjskiego)⁴. Na okładce tej publicystycznej

¹ Zob. *Что известно о подрыве автомобиля Захара Прилепина*, „ТАСС” 7.05.2023, <https://tass.ru/proisshestiya/17691407> (15.08.2024); *Машины Захара Прилепина взорвали в Нижегородской области. Его эвакуировали в больницу на вертолёте. Главное*, „Медуза” 6.05.2023, <https://meduza.io/feature/2023/05/06/mashinu-zahara-prilepina-vzorvali-v-nizhegorodskoy-oblasti-ego-evakuirovali-v-bolnitsu-na-vertolete-glavnoe> (15.08.2024).

² Służba Bezpieczeństwa Ukrainy (SBU) oficjalnie nie potwierdziła, ale też nie zaprzeczyła swojemu udziałowi w eksplozji. Zob. В. Романенко, *СБУ прокомментировала подрыв авто с Прилепиным: Бавовна пылала и будет пылать*, „Украинская правда” 6.05.2023, <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2023/05/6/7400999/> (15.08.2024). Zamiast tego ruch partyzancki „Атеш” (Агеш) przyznał się do zamachu bombowego na samochód Prilepina. Zob. *Захар Прилепин пришёл в себя в больнице. В субботу на него было совершено покушение*, „BBC News Русская служба” 7.05.2023, <https://www.bbc.com/russian/news-65507910> (15.08.2024).

³ *Заявление МИД России в связи с организованным украинскими спецслужбами терактом против писателя З. Прилепина*, „Министерство иностранных дел Российской Федерации” 6.05.2023, https://www.mid.ru/ru/foreign_policy/news/1867854/ (15.08.2024).

⁴ Według stanu na sierpień 2024 roku seria „Уроки русского” (Lekcje rosyjskiego) wydawnictwa „AST” obejmuje siedem książek trzech autorów. Pisarz Andriej Rubanow jest autorem biografii protopopa Awwakuma Pietrowa *Ледяная тетрадь. Комментарий к Авакуму* (Lodowy notatnik. Komentarz do Awwakuma, 2024), a podróżnik i dziennikarz Grigorij Kubatian autobiograficznej opowieści *Осень добровольца* (Jesień wolontariusza, 2024). Pozostałe pięć książek serii napisał Zachar Prilepin — *Не чужая смута* (Nie obca smuta, 2023); *Взвод. Офицеры и ополченцы русской литературы* (Pluton. Oficerowie i milicjanci literatury rosyjskiej, 2023); *Имя рек* (Nazwa rzek, 2023); *Всё, что должно разрешиться. Хроника войны. 2014–2022* (Wszystko, co musi zostać rozwiązane. Kronika wojny. 2014–2022, 2024); *Координата Z* (Współrzędne Z, 2023). Jako główny cel swoich publicystycznych tekstów Prilepin wskazuje chęć zrozumienia ukraińskich

książki widnieje gigantyczna litera „Z” — symbol rosyjskiej inwazji na terytorium sąsiedniego suwerennego państwa. Grafika litery zawiera fragment mapy topograficznej. Z kolei na tylnej okładce zamieszczono portret pisarza pozującego w mundurze i z bronią w rękę. Do zdjęcia dołączona jest lista osiągnięć literackich autora i jego „skromne” słowa o nieuchronności starcia militarnego między Rosją a Ukrainą:

Эту войну мне довелось предсказать и описать за несколько лет до того, как она началась в 2014 году⁵.

Для этого, признаться, не потребовалась ни развитая интуиция, ни дар предсказателя.

Достаточно было смотреть на происходящее открытыми глазами. [...]

Я знал многих фигурантов этой войны, её героев и её негодяев ещё до того, как всё это началось. А когда началось — узнал столько, что сам порой пугаюсь этого знания.

Мне есть, о чём рассказать⁶.

Nakład wydania wyniósł 12 000 egzemplarzy (s. 349). Zawarte w nim eseje powstały po 24 lutego 2022 roku. Początkowo autor planował zaprezentować książkę na Międzynarodowym Salonie Książki w Sankt Petersburgu⁷ oraz Festiwalu „Красная площадь” (Plac Czerwony)

wydarzeń po Euromajdanie w latach 2013–2014. Zob. *Уроки русского*, „Издательская группа АСТ”, <https://ast.ru/series/uroki-russkogo-9a365d/> (15.08.2024).

- 5 Jako dowód swojej przenikliwości Prilepin zwykle przytacza swój ironiczno-fantastyczny esej *Terra Tartarara* (2008), który traktuje o niedalekiej przyszłości Rosji i wewnętrznych konfliktach ją rozdzierających. Wspomniany utwór otwiera zbiór *Terra Tartarara. Это касается лично меня* (Terra Tartarara. To mnie dotyka osobiście, 2009). Przytoczony fragment eseju, w którym imperialny pogląd autora na Ukrainę jest nader widoczny: „Были некоторые проблемы с бывшей колонией страны, землёй Ukraine, там как-то постепенно, разгораясь понемногу, началась чуть ли не гражданская война, West против East. Но с другой стороны — разве это касалось страны Terra Tartarara [w taki sposób Prilepin zjadliwie nazywa rozpadającą się na części Rosję — M.K.]? Напротив, чужие нелады стали, как поначалу казалось, отличным способом ещё раз сплотиться вокруг власти в своей земле, где подобного кошмара, безусловно, никто никогда не допустит”. 3. Прилепин, *Terra Tartarara*, w: tegoż, *Terra Tartarara. Это касается лично меня*, Издательство АСТ: Астрель, Москва 2009, s. 7.

- 6 3. Прилепин, *Координата Z*, Издательство АСТ: Neoclassic, Москва 2023, s. 4. Przy kolejnych cytatach z tego wydania podane zostaną jedynie numery stron. Krótkie cytaty podane będą po polsku w moim przekładzie, zaś długie — w języku oryginału — M.K.

- 7 Od 2006 roku w północnej stolicy Rosji corocznie odbywa się finansowany przez instytucje państwowe festiwal „Международный книжный салон” (Międzynarodowy Salon Książki). Jego głównym zadaniem jest prezentacja nowości książkowych oraz organizacja spotkań pisarzy z czytelnikami. Od kilku lat festiwal odbywa się na Placu Pałacowym i w budynku Głównego Sztabu Państwowego Ermitażu. Zob. *Фестиваль*

w Moskwie⁸, jednak z powodu odniesionych przez niego w zamachu obrażeń prezentacje musiały zostać odwołane, co nie przeszkodziło w udanej sprzedaży⁹.

Chociaż o ukazaniu się nowego zbioru publicystyki Prilepina informowało wiele reżimowych rosyjskich mediów, jak choćby państwowa agencja informacyjna TASS¹⁰, „Национальная служба новостей”¹¹ oraz tygodnik „Аргументы и факты”¹², cenieni rosyjscy krytycy literaccy woleli pominąć to wydanie milczeniem. Jedyny wyjątek stanowiła recenzja historyka-emigranta Konstantina Pachaljuka, którą opublikowała „Новая газета Европа”¹³.

Można przypuszczać, że solidarny bojkot zbioru *Координата Z* przez krytyków, nadal żyjących i pracujących w Rosji, podyktowany był coraz ostrzejszą cenzurą państwową i obawą przed odpowiedzialnością karną — zachowując milczenie, nie narażali się oni na oskarżenia o „złośliwy pacyfizm” lub „niewystarczający patriotyzm”. Również otwarta polemika z Prilepinem grozi nieprzyjemnymi konsekwencjami¹⁴. Natomiast krytycy mieszkający za granicą mogli swobodnie wy-

„Международный книжный салон”, „Афиша КП СПб”, <https://www.kp.ru/afisha/spb/festivali/mezhdunarodnyj-knizhnyj-salon-v-sankt-peterburge/> (15.08.2024).

⁸ Festiwal Książki „Красная площадь”, również finansowany przez państwo, organizowany jest w stolicy Rosji od 2015 roku. Każdego roku na początku czerwca na głównym placu Moskwy odbywają się spotkania z pisarzami, ceremonie wręczenia nagród literackich, prezentacje nowości książkowych, publiczne dyskusje, kursy mistrzowskie i koncerty. Zob. Книжный фестиваль „Красная площадь”, „Афиша КП Москва”, <https://www.kp.ru/afisha/msk/yarmarki/knizhnyj-festival-krasnaya-ploshhad/> (15.08.2024).

⁹ Zob. АСТ выпустило новую книгу Захара Прилепина „Координата Z”, „ТАСС” 12.05.2023, <https://tass.ru/kultura/17731257> (15.08.2024); 3. Прилепин, „Тройка мчится, тройка скачет...”, <https://prilepin.livejournal.com/3421377.html> (15.08.2024).

¹⁰ Zob. АСТ выпустило новую книгу Захара Прилепина „Координата Z”...

¹¹ Zob. Вышла новая книга Захара Прилепина, „Национальная служба новостей” 12.05.2023, <https://nsn.fm/culture/vyshla-novaya-kniga-zahara-prilepina> (4.12.2024).

¹² Zob. Вышла новая книга Захара Прилепина „Координата Z”, „Аргументы и факты” 13.05.2023, https://aif.ru/culture/person/vyshla_novaya_kniga_zahara_prilepina_koordinata_z (4.12.2024).

¹³ Zob. К. Пахалюк, „Ты – против моих мёртвых”. Некрофилия Захара Прилепина: разбираем его новую книгу „Координата Z”, „Новая газета Европа” 4.07.2023, <https://novayagazeta.eu/articles/2023/07/04/ty-protiv-moikh-mertvykh> (16.08.2024).

¹⁴ Współprzewodniczący partii Sprawiedliwa Rosja — Za prawdę (Справедливая Россия — За правду) zainicjował utworzenie w 2022 roku tzw. grupy ds. zbadania antyrosyjskiej działalności w sferze kultury. Jej zadaniem było wskazywanie i karcenie tych działaczy kultury, którzy zajęli „antynarodowe stanowisko”, zarówno w sprawie aneksji Krymu w 2014 roku, jak i również rozpoczęcia pełnoskalowej inwazji na Ukrainę w 2022 roku. Uczestnicy wspomnianego gremium sporządzili listę „agentów wpływów zagranicznych” oraz ich „współpracowników” w strukturach państwowych. Na liście tej znaleźli się

powiedzieć się na temat nowej książki rosyjskiego propagandysty, ale do swoich recenzji wybrali inne nowości wydawnicze.

Należy zaznaczyć, że po wydarzeniach z lutego 2022 roku obiektywna, beznamietna ocena publicystyki Prilepina ze względu na napiętą atmosferę panującą w rosyjskim społeczeństwie oraz ideowy rozłam w środowisku twórczym stała się w oczywisty sposób niemożliwa. Wymownym dowodem na to są ostre spory czytelników toczone się w Internecie. Za przykład mogą tu służyć opinie użytkowników popularnych platform czytelniczych „LiveLib” oraz „LitRes” — wyrażane przez część czytelników entuzjastyczne oceny zbioru *Координата Z* przeplatają się z wyraźnie negatywnymi recenzjami pozostałych. Niestety, liczba tych pierwszych zdecydowanie dominuje¹⁵. Przy czym niemal nie sposób doszukać się opinii, które uznać można za próbę krytycznej analizy, a nie jedynie wyrażanie buzujących w autorach wpisów emocji¹⁶.

Innym powodem pomijania zbioru *Координата Z* przez krytyków może być też duża liczba pozycji o podobnej tematyce, ukazująca się obecnie w Rosji i za granicą. Po 24 lutego 2022 roku ukształtował się cały nurt publicystyczny poświęcony tematowi wojny w Ukrainie oraz okolicznościom, które do niej doprowadziły. Autorów pozycji reprezentujących ów nurt można umownie podzielić na dwie grupy: zwolenników wojny imperialnej („patriotów” Rosji) i przeciwników reżimu Putina („liberałów”). Do pierwszej, znacznie liczniejszej, oprócz zbioru Prilepina zaliczyć można publikacje książkowe „koresponden-

m. in.: prezydent telewizyjny Iwan Urgant, dyrektor generalny „Pierwszego kanału” Konstantin Ernst, reżyser Aleksandr Mołocznikow, dyrektor Teatru Bolszoj Władimir Urin, a także muzycy zespołu rockowego Bi-2. Zob. Е. Бердникова, *ГРАД ползучий*, „Новая газета” 16.09.2022, <https://novayagazeta.ru/articles/2022/09/16/grad-polzuchii-media> (4.12.2024); A. Wawrzyńczak, *Hold dla bohaterskiej Ukrainy, drogowskaz dla rusycystyki. Refleksje na temat książki Grzegorza Przebindy „Ostatnia wojna Putina. Rozprawa filologa z Rosją”*, „Studia Pigioniana” 2024, vol. 7, nr 7, s. 197.

¹⁵ Zob. *Координата Z. Захар Прилепин*, „LiveLib”, <https://www.livelib.ru/book/1008485704/reviews-koordinata-z-zahar-prilepin> (4.12.2024); *Отзывы на книгу „Координата Z”*, „LitRes”, <https://www.litres.ru/book/zahar-prilepin/koordinata-z-69182923/otzivi/?page=1> (4.12.2024).

¹⁶ Jednym z nielicznych przykładów bardziej wnikliwej analizy jest wpis użytkownika platformy „LiveLib” posługującego się nickiem tony_wonder. Oto jej krótki fragment: „Я не слежу за социальными сетями, и мне удобнее читать книгу. Но эта книга вышла неудачной. Для рецензии мне буквально пришлось ещё раз пересобрать весь текст. Заметно, что изначально весь материал был взят из блога. К сожалению, сейчас многие авторы так делают. Из-за этого мысль скачет, много дублирований”. *Третье измерение конфликта*, „LiveLib” 9.12.2023, <https://www.livelib.ru/review/3826060-koordinata-z-zahar-prilepin> (4.12.2024).

tów wojennych” — *Священная Военная Операция: от Мариуполя до Соледа* (Święta Operacja Wojskowa: od Mariupola do Soledaru, 2023) Dmitrija Stieszyna oraz *500 дней поражений и побед. Хроника СВО глазами военкора* (500 dni porażek i zwycięstw. Kronika SWO oczami korespondenta wojennego, 2023) Aleksandra Kotza, a także dokumentalno-biograficzny utwór ochotnika Grupy Wagnera Aleksandra Strelnikowa *Встреча с Родиной. История одного вагнеровца* (Spotkanie z Ojczyzną. Historia jednego wagnerowca, 2024). Książki zwolenników wojny są aktywnie wydawane i bez przeszkód kolportowane na terytorium Rosji. Druga zaś grupa obejmuje publikacje autorów, którzy w obawie przed prześladowaniami opuścili ojczyznę. Wskazać tu możemy książki Eleny Kostiučenko *Моя любимая страна* (Mój ulubiony kraj, 2023), Michaiła Zygara *Война и кара. Путин, Зеленский и geneza российской инвазии на Украину* (Война и наказание: Как Россия уничтожала Украину, 2023) oraz pozycję znanego pisarza Dmitrija Glukhovskijego *Мы. Дневник падения* (2024). Książki wspomnianych autorów oraz innych przeciwników wojny wydawane są na emigracji, zaś ich dystrybucja na terytorium Rosji jest zabroniona.

Niniejszy artykuł stanowi szczegółowe omówienie wspomnianego zbioru Zachara Prilepina, który jest mieszkanką dobrze znanych klisz propagandowych i radykalnych idei w duchu narodowego bolszewizmu od lat głoszonych przez rosyjskiego pisarza, chaotycznych, fragmentarycznych, wewnętrznie sprzecznych wywodów, patetycznych tyrad oraz osobistych porachunków. Ten „autorytarny”¹⁷ tekst zasługuje na szczególną uwagę, choćby dlatego, że poruszone w nim tematy dotyczą nie tylko teraźniejszości i przyszłości Ukrainy i Rosji, ale także całego światowego porządku. Ponadto przedstawiony w nim światopogląd pisarza w dużej mierze odzwierciedla politykę zaborczą prowadzoną w ostatniej dekadzie przez władze Federacji Rosyjskiej¹⁸.

¹⁷ Używamy tutaj terminu zaproponowanego przez Michaiła Bachtina: „Авторитарное слово требует от нас безусловного признания, а вовсе не свободного овладения и ассимиляции со своим собственным словом. Поэтому оно не допускает никакой игры с обрамляющим его контекстом, игры с его границами, никаких постепенных и зыбких переходов, свободно-творческих стилизующих вариаций. Оно входит в наше словесное сознание компактной и неразделимой массой, его нужно или целиком утвердить, или целиком отвергнуть. Оно неразрывно срослось с авторитетом — политической властью, учреждением, лицом, — оно стоит и падает вместе с ним”. M. Бахтин, *Слово в романе*, w: tegoż, *Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет*, Художественная литература, Москва 1975, s. 156.

¹⁸ Zob. np. В. Путин, *Статья Владимира Путина „Об историческом единстве русских и украинцев”* 12.07.2021, <http://kremlin.ru/events/president/news/66181> (16.08.2024);

Analiza zbioru *Координата Z* może być przydatna przy próbie zrozumienia logiki i motywacji tego, co dzieje się obecnie w świadomości społeczeństwa kraju-agresora.

Sięgając do zbioru esejów Prilepina, spróbujemy dowiedzieć się, po pierwsze, jak jeden ze znanych przedstawicieli „ruskiego miru” ocenia Ukrainę i język ukraiński. Po drugie, interesować nas będzie, jakie podaje powody „usprawiedliwiające” pełnowymiarową inwazję wojsk rosyjskich 24 lutego 2022 roku oraz kogo klasyfikuje jako „swoich”, a kogo jako „obcych”. I wreszcie, po trzecie, jakie cele, jego zdaniem, Rosja realizuje w obecnej wojnie i jak postrzegana jest wojenna przyszłość.

PRZECIWNIK PREZYDENTA I SŁUGA IMPERATORA

Przed analizą samego tekstu należy pokrótce przypomnieć historię kontrowersyjnych relacji autora powieści *Са́нька* (Санька, 2006) i *Klasztor* (Обитель, 2014) z rosyjskimi władzami i osobiście z prezydentem Władimirem Putinem. Od lat 90. do pierwszej połowy lat 2000., pochodzący z obwodu riazańskiego młody Prilepin próbował swoich sił w przeróżnych dziedzinach. „Przez długi czas pracowałem w OMON-ie, następnie zająłem się pisaniem, potem z pisarza stałem się milicjantem, a z milicji trafiłem do polityki” (120) — wymienia kamienie milowe swojej biografii. Powyższa lista wymaga jednak uzupełnienia. Większość ze wspomnianych wcieleń twórcy zbioru *Координата Z* godził ze sobą równolegle i nie rozstaje się z nimi do dziś. Życie polityczne fascynowało absolwenta Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Państwowego w Niżnym Nowogrodzie na długo przed wydaniem debiutanckiej powieści *Patologie* w 2004 roku. Pod koniec 1996 roku Prilepin poznał pisarza Eduarda Limonowa, a następnie wstąpił do jego Narodowo-Bolszewickiej Partii (Национал-большевистская партия), uznanej w 2007 roku przez Moskiewski Sąd Miejski za „ekstremistyczną” i zakazaną na terytorium Rosji¹⁹.

V. Путин, *Обращение Президента Российской Федерации* 24.02.2022, <http://kremlin.ru/events/president/news/67843> (16.08.2024).

¹⁹ Zob. З. Прилепин, *Всё сбылось. Фрагмент книги „Истории из лёгкой и мгновенной жизни”*, <https://zaharprilepin.ru/ru/bio/avtobiografija.html> (16.08.2024); A. Borkowska, *Захар Прилепин — литературный портрет*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Litteraria Rossica” 2019, nr 12, s. 121–123; O. Radetzkaja, *Supernachbol: Die politischen Facetten des Schriftstellers Zachar Prilepin*, „Osteuropa” 2013, vol. 63, nr 5/6, s. 306–311.

Po osiągnięciu imponującego sukcesu literackiego²⁰ i uzyskaniu „wizerunku ‘modnego’, a nawet ‘efektownego’ (choć brutalnego) pisarza”²¹, Prilepin nie ukrywał swoich lewicowo-konserwatywnych poglądów²², otwarcie krytykował rząd i domagał się dymisji ówczesnego premiera Putina²³. Poczucie niezadowolenia z panującą w kraju sytuacji polityczno-społecznej przyczyniło się do jego taktycznego sojuszu z ideologicznymi przeciwnikami narodowych bolszewików — niesystemową opozycją liberalną. Dzięki niemu charyzmatyczny pasjonariusz, potrafiący i lubiący wypowiadać się na różne tematy, uzyskał dostęp do liberalnych mediów, takich jak kanał telewizyjny *Дождь* czy „Новая газета”²⁴, co pozwoliło mu poszerzyć grono odbiorców i ugruntować swoją pozycję prominentnego działacza opozycji²⁵.

²⁰ Do 2014 roku młody pisarz zdobył szereg prestiżowych nagród literackich, w tym Jasna Polana (Ясная Поляна, 2007), za powieść *Sańkja*, Narodowy bestseller (Национальный бестселлер, 2008, za powieść *Грех* (Grzech) oraz nagrodę Bolszaja kniga (Большая книга, 2014, za powieść *Klasztor*). Jego utwory zostały przetłumaczone na prawie dwadzieścia języków (w tym polski), na ich podstawie powstały spektakle teatralne oraz adaptacje filmowe. Zob. *Захар Прилепин. Биография*, <https://zaharprilepin.ru/ru/bio/> (16.08.2024).

²¹ К. Гликман, *Новый, талантливый, но...* Захар Прилепин, „Вопросы литературы” 2011, nr 2, s. 185. Jeśli nie podaję inaczej, tłumaczenie z rosyjskiego — M.K.

²² Poglądy polityczne Prilepina pozostały niezmiennie od czasu jego działalności w Partii Narodowo-Bolszewickiej. Pisarz formułuje je w prosty sposób: „Brzydzi [...] mnie Jelcynizm, liberalna doktryna, żarliwy Zachód, oligarchiczne bezprawie, poniżanie biednych i wszechwładza superbogactw”. *Захар Прилепин: Взгляды не меняю, меняю методы*, „Politbook” 13.09.2021, <https://politbook.ru/articles/analitika/zakhar-prilepin-vzglyady-ne-menyayu-menyayu-metody/> (16.08.2024).

²³ Zob. А. Перцев, „Он хотел раскрутиться и пойти в президенты. Потом оказалось, что это болото сильнее”. *Как Захар Прилепин превратился из нацбола в системного российского политика (но не очень влиятельного) — и участника вторжения в Украину*, „Медуза” 6.05.2023, <https://meduza.io/feature/2023/05/06/on-hotel-raskrutitsya-i-poyti-v-prezidenty-potom-okazalos-chto-eto-boloto-silnee> (16.08.2024); М. Липовецкий, *Политическая моторика Захара Прилепина*, „Знамя” 2012, nr 10, <https://magazines.gorky.media/znamia/2012/10/politicheskaya-motorika-zahara-prilepina.html> (16.08.2024); O. Zabirko, *Literarische Formen der Geopolitik. Raum- und Ordnungsmodellierung in der russischen und ukrainischen Gegenwartsliteratur*, Verlag readbox unipress, Dortmund 2021, s. 181.

²⁴ W 2013 roku pisarz prowadził cotygodniowy program autorski *Prilepin* na kanale telewizyjnym „Дождь”, do którego zapraszał innych przedstawicieli obozu patriotyczno-narodowego. Z kolei w latach 2007–2015 był dyrektorem generalnym i redaktorem naczelnym regionalnego wydania pisma „Новая газета” w Niżnym Nowogrodzie. Zob. *Захар Прилепин. Писатель, публицист, журналист, политик*, „Свободная Пресса”, <https://svpressa.ru/persons/zahar-prilepin/> (16.08.2024).

²⁵ Zob. К. Гликман, *Новый, талантливый, но...*, s. 184.

Jednak w pierwszej połowie lat 2010. sytuacja zmieniła się diametralnie. Z niesystemowego opozycyjnego radykała Prilepin zaczyna przekształcać się w systemowego polityka i zwolennika ówczesnego rządu²⁶. Ta gwałtowna transformacja miała bezpośredni związek z wydarzeniami w Ukrainie. Po aneksji Krymu i wybuchu konfliktu zbrojnego w Donbasie rosyjski imperialista radykalnie zmienił swoje podejście do systemu państwowego:

Путин оказался очень сложной фигурой. Не хотелось бы впадать в мистику и метафизику, но влияние [...] „поля России”: её прошлого, её святых и её побед – оно, видимо, колоссально. [...] Я объявил личное перемирие власти, иронически выражаясь. Не уверен, что они это заметили, но у меня нет ни малейших побуждений к конфронтации. В России, так или иначе, происходит то, о чём я пишу и мечтаю с середины 90-х годов²⁷.

Uczestnik obu wojen czeczeńskich (1994–1996 i 1999–2009), z radością poparł „powrót” Krymu i Sewastopola „do ojczystego portu”²⁸, wielokrotnie też odwiedzał samozwańcze Doniecką Republikę Ludową (DRL) i Ługańską Republikę Ludową (ŁRL), dostarczał tam pomoc humanitarną, poświęcał panującej na tych terenach sytuacji wojennej i polityczno-społecznej teksty artystyczne i publicystyczne²⁹. W latach 2015–2018 pełnił funkcję doradcy szefa Donieckiej Republiki Ludowej Aleksandra Zacharczenki i jako bojownik³⁰ brał udział w walkach po stronie prorosyjskich separaty-

²⁶ Zob. A. Перцев, „Он хотел раскрутиться...”; J. Fedor, *Spinning Russia's 21st Century* Wars. Zakhar Prilepin and his 'Literary Spetsnaz', „The RUSI Journal” 2018, vol. 163, no. 6, s. 19.

²⁷ А. Зверев, Захар Прилепин: „В России происходит то, о чём я мечтаю с 90-х”, „Газета „Культура”” 1.10.2014, <https://portal-kultura.ru/articles/books/63186-zakhar-prilepin-v-rossii-proiskhodit-to-o-chem-ya-mechtayus-90-kh/> (16.08.2024).

²⁸ В. Путин, Митинг „Мы вместе!” в поддержку принятия Крыма в состав Российской Федерации 18.03.2014, <http://kremlin.ru/events/president/news/20607> (16.08.2024).

²⁹ O wojnie w Donbasie Prilepin napisał powieść fantasmagoryczną *Некоторые не попадут в ад (Некоторые не пойдут до неба)*, (2019) i zbiór opowiadań *Ополченческий романс (Romans ochotniczy)*, (2020). Wśród jego dokonań publicystycznych na szczególną uwagę zasługuje zbiór esejów *Не чужая смута и non-fiction Всё, что должно разрешиться. Хроника войны. 2014–2022*. Wraz ze zbiorem *Координата Z* dwie wspomniane książki tworzą swego rodzaju trylogię publicystyczną pisarza o wojnie w Ukrainie. Zob. Захар Прилепин. Библиография, <https://zaharprilepin.ru/ru/bibliografia.html> (16.08.2024).

³⁰ Swoimi „wyczynami” w Donbasie (a w rzeczywistości — popehionymi zbrodniami wojennymi) pisarz pochwalił się w wywiadzie z dziennikarzem Aleksiejem Piwowarowem w 2019 roku: „Что бы там не говорили, я управлял боевым подразделением [Prilepin był zastępcą dowódcy batalionu armii DRL — М.К.], которое убивало людей в больших

stów³¹. Wszystkie te działania doprowadziły do zerwania współpracy Prilepina z niesystemową opozycją liberalną, od której zdecydowanie się zdystansował³². W 2021 roku pisarz został współprzewodniczącym partii Sprawiedliwa Rosja — Patrioci — Za Prawdę (Справедливая Россия — Патриоты — За правду), organizacji politycznej lojalnej wobec prezydenta Putina³³. Wkrótce major armii DRL otwarcie poparł pełnoskalową napaść Federacji Rosyjskiej na Ukrainę³⁴. Po podpisaniu kontraktu z Rosgwardią w styczniu 2023 roku Prilepin ponownie udał się do strefy walk³⁵. Latem 2022 roku gazeta „Ведомости” donosiła, że polityk zamierza kandydować w wyborach na prezydenta Rosji zaplanowanych na marzec 2024 roku³⁶, ale ostatecznie Prilepin

количествах. [...] Из донецких батальонов по показателям редко кто мог сравниться с моим батальоном. Просто всё, что мы делали — это полный голимый беспредел. [...] Меня это особенно смешит в силу наездов на меня, что я якобы фейковый полевой командир. Никто, ни один полевой командир не имел столько результатов, сколько я. [...] Все эти документы всплывут однажды. Однажды все прочитают эти документы и узнают, на каких направлениях погибло больше всего людей. И там стоял мой батальон. Прикинь? [...] Я живу в контексте русской литературы, словесности, где Державин, Пушкин, Лермонтов и Бестужев-Марлинский. Я там живу. Меня вообще никакие ваши суды не волнуют. Никто никогда в жизни не посадит меня в никакую тюрьму. Я буду во все страны приезжать, и всё у меня будет хорошо”. *Полное интервью Захара Прилепина / Редакция/Исходники*, <https://www.youtube.com/watch?v=e5HM4VKHc3U> (16.08.2024).

³¹ Zob. З. Прилепин, *Всё сбылось...*; А. Перцев, „Он хотел раскрутиться...”; J. Fedor, *Spinning Russia's 21st Century Wars...*, s. 20–21.

³² Aby dopełnić obrazu, z pewnością należy dodać, że rozłam między tymczasowymi sojusznikami zrodził się na długo przed 2014 rokiem. Latem 2012 roku pisarz opublikował pamflet zatytułowany *Письмо товарищу Сталину* (List do towarzysza Stalina), w którym w imieniu niewdzięcznej „rosyjskiej liberalnej publiczności” zawarł całą listę pretensji do radzieckiego przywódcy. Zob. З. Прилепин, *Письмо товарищу Сталину*, w: tegoż, *Летучие бурлаки*, Издательство АСТ: Редакция Елены Шубиной, Москва 2015, s. 33–38. Publikacja wywołała gorącą debatę w środowisku intelektualnym. Prilepin otrzymał zarówno słowa uznania i wdzięczności za swój czyn, jak i oskarżenia o podłość, antysemityzm i romantyzację postaci Stalina. Zob. *Скандал вокруг письма писателя Захара Прилепина товарищу Сталину*, „Комсомольская правда” 13.08.2012, <https://www.kp.ru/daily/25930.5/2880182/> (16.08.2024).

³³ Zob. А. Перцев, „Он хотел раскрутиться...”

³⁴ Zob. G. Przebinda, *Zbrodnia raduje pisarza Prilepina*, „Rzeczpospolita”, „Plus Minus” 11.11.2022, <https://www.rp.pl/plus-minus/art37392311-zbrodnia-raduje-pisarza-prilepina> (3.12.2024).

³⁵ Zob. М. Федотова, *Прилепин заключил контракт с Росгвардией и отправился в зону спецоперации*, „Коммерсантъ” 26.01.2023, <https://www.kommersant.ru/doc/5785832> (16.08.2024).

³⁶ Zob. Е. Мухаметшина, М. Иванов, *Захар Прилепин готовится пойти на президентские выборы от „Справедливой России”*, „Ведомости” 14.08.2022, <https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2022/08/14/935950-zahar-prilepin-spravedlivoi-rossii> (16.08.2024).

nie wziął w nich udziału. Zamiast tego pisarz-militarysta okazał się w gronie aktywistów popierających kandydaturę Władimira Putina na następną kadencję prezydencką³⁷.

STRACONA DUSZA UKRAINY

Według autora zbioru *Координата Z* dzisiejsza suwerenna Ukraina (przede wszystkim jej południowo-wschodnie terytoria) to rdzennie rosyjska ziemia, tragicznie „opuszczona przez Rosję zaledwie 30 lat temu, zamieszкана głównie przez ludność rosyjską i zabudowana miastami zakładanymi przez rosyjskie caryce i carów, a także przez sowieckich przywódców” (s. 66). Z jego punktu widzenia Rosjanie (Wielkorusini) i Ukraińcy (Małorusini) to jeden naród, oczywiście pod warunkiem, że ci pierwsi obejmują patronat nad tymi drugimi (s. 104). Współczesna władza kijowska zasiała między nimi niezgodę i od 2014 roku zdołała zaszczepić części mieszkańcom Ukrainy fałszywą świadomość narodową. Prilepin pisze:

Отличить [...] нас [Rosjan — М.К.] с нынешними *политическими* [!] украинцами можно по одному признаку: этот квазиукраинец не хочет говорить по-русски, заставляет забыть этот язык и себя, и своих детей, принуждает детей поверить, что они — ветвь Мазепы, Петлюры и Шухевича [czyli według Prilepina zdrajców Rosji — М.К.], а не Хмельницкого, Гоголя и Олега Кошевого [czyli wiernych sług Rosji — М.К.] (tamże).

Pisarz odmawia obywatelom sąsiedniego państwa podmiotowości, umiejętności podejmowania świadomych decyzji — „w przeciwnym razie Ukraina nie stałaby się poligonem testów neuropsychicznych, a następnie pokazu broni” (s. 289). Do narodowych cech Ukraińców zalicza skąpstwo, sadystyczne okrucieństwo, „zapożyczoną od Polaków, ‘pyszałkowatość’ [...] [i — М.К.] ‘lekkomyślność’” (s. 141), a także wojowniczość (s. 276–278). Prilepin ocenia tę ostatnią cechę nawet pozytywnie, jeśli jest ona skierowana we „właściwą” stronę — przeciwko wspólnym wrogom z Rosją (s. 233–234).

Szowinistyczne i imperialne myślenie twórcy książki jest równie silnie widoczne w uwłaczającym stosunku rosyjskiego nacjonalisty do języka ukraińskiego. Zademonstrujmy to na przykładzie jednej krót-

³⁷ Zob. А. Винокуров, *Поддержать, поддержать и ещё раз поддержать*, „Коммерсантъ” 16.12.2023, <https://www.kommersant.ru/doc/6409985?id2483215> (16.08.2024).

kiej, niezatytułowanej notatki (s. 270–272). W pierwszym akapicie uczestnik rosyjskiej inwazji próbuje okazać coś w rodzaju „wielkoruskiej pobłażliwości” wobec języka państwowego sąsiedniego kraju: „Nigdy nie byłem przeciwnikiem języka ukraińskiego i nie bardzo lubię żarty o ‘cielejącej mowie’. Czytałem dużo poezji w języku ukraińskim, a niektóre wiersze znam na pamięć przez całe życie” (s. 270). Potem jednak, jako „dyplomowany filolog” (tamże), spieszy oświecić swojego czytelnika i wskazać „sztuczność” urzędowego języka niezależnej Ukrainy. Po przejrzeniu podręcznika języka ukraińskiego do dziesiątej klasy, znalezionej przezeń „na wyzwolonych ziemiach Chersonii” (tamże), bezapelacyjnie oświadcza:

[...] все эти их правила созданы — искусственно, и с одной-единственной безумной целью: максимально отдалить украинский язык от русского. Треть этих правил явно придумана в последние восемь лет, другая треть — в последние тридцать (tamże).

Dalej autor popularnego kanału w Telegramie³⁸ *de facto* pozbawia współczesny ukraiński statusu języka, twierdząc, że po rozpadzie Związku Radzieckiego „spokrewniony z językiem rosyjskim dialekt małosyjski” (s. 271) został bezprawnie zastąpiony przez „anglo-polskiego, galicyjskiego, hutorskiego bękarta języka ukraińskiego” (tamże). Jego werdykt jest surowy:

Наряду с иными преступлениями киевского политического режима считаю важным внести в список преступлений и это. Потому что порча языковой системы — это осмысленное уничтожение идентичности человека (s. 270).

„GORZKIE UCZUCIE DŁUGOTRWĄLEJ URAZY”

Podczas lektury publicystyki Prilepina Konstantin Pachaljuk ujawnił następującą prawidłowość:

Координата Z находится в двух слишком „возвышенных” плоскостях — геополитики и истории.

³⁸ Według stanu na 1 grudnia 2024 roku kanał „Zachar Prilepin” na Telegramie ma prawie 280 000 subskrybentów. Propagandysta regularnie dzieli się z tym audytorium swoimi przemyśleniami na temat literatury, kultury, historii i polityki (zwłaszcza wojskowej). Zob. *Захар Прилепин*, „Telegram”, <https://t.me/zakharprilepin> (1.12.2024); M. Karwacka, *Zahar Prilepin's Blogs as the New Modern Literary Creativity Measurement*, „Slavia Centralis” 2020, vol. 13, no. 1, s. 236–239.

Это не оригинально: демагогия на эти темы стала за последний [2022 — М.К.] год основой для оправдания нападения на Украину
Логично: история — её уже нет, а геополитика — удел немногих³⁹.

Odwołując się do geopolityki, Prilepin stara się przekonać czytelnika, że do wydania rozkazu przeprowadzenia „specjalnej operacji wojсковей” („специальная военная операция”, „СВО”) prezydent jego kraju został popchnięty przez sam los: „[...] był zmuszony przez samą epokę rzucić wyzwanie ‘białemu Panu’, ‘złotemu miliardowi’, Europie, Ameryce” (s. 295). Głównymi przyczynami, które zmusiły Putina do podjęcia owej decyzji, były „zdrada” ukraińskiego kierownictwa i wieloletnia „wojna domowa” na wschodzie Ukrainy:

Политический Киев решил присягнуть белому господину, совершив иудин грех „европейского выбора” и предав всех колонизированных. Наивный Киев хотел заполучить входной билет в число колонизаторов НАТО и Евросоюза, не зная, что белые господа никогда не примут их как равных.
Политический Донбасс ответил: нет, мы другие (s. 156).

Według nacjonalisty reżim kijowski od 2014 roku konsekwentnie budował państwo „neonazistowskie” i prowadził „totalną unifikację” (s. 57), mającą na celu wykorzenienie języka rosyjskiego i kultury rosyjskiej. „Ukraina wyobraża sobie, że jest imperium i trzyma się Krymu, Doniecka, Ługańska — zamiast pozwolić mieszkańcom południowego wschodu, pod bacznym okiem europejskich obserwatorów, zdecydować, jak chcą żyć” (s. 64), — oburza się autor książki. Interwencja zbrojna, według Prilepina, była konieczna zarówno w celu ochrony uciskanych DRL i ŁRL, „gdzie ludzie bronili prawa do języka rosyjskiego i swojej rosyjskiej historii” (s. 106), jak też zapobieżenia potencjalnemu zagrożeniu ze strony „rusofobicznego” sąsiedniego państwa zamierzającego wstąpić do NATO i wejść w posiadanie broni jądrowej (s. 22–23). Propagandysta wyraża przekonanie, że pod patronatem „kolektywnego Zachodu”, przede wszystkim Stanów Zjednoczonych, polityczny Kijów zamierzał zniszczyć integralność terytorialną Rosji, a wraz z nią także zlikwidować samo państwo rosyjskie (s. 35–36).

Zdobyta przez „neonazistów” ukraińska stolica z punktu widzenia rosyjskiego militarysty musi zostać „wyzwolona” w imię pamięci poprzednich „wyzwolicieli” Ukrainy:

³⁹ К. Пахалюк, „Ты — против моих мёртвых”...

Все, кто погиб, освобождая Киев, и все, кто погиб, освобождая земли Тавриды, Новороссии, Полтавщины, Слобожанщины, Правобережной Украины, и все, кто сражался за эту победу до и после, — участники нынешнего разговора.

Включая тех, кто давил бандеровщину ещё несколько лет по завершении великой войны [z lat 1941–1945 — M.K.].

Они смотрят за нами. Они никогда не оставят нас в покое (s. 15).

W ten sposób, odwołując się do historii — „głównego quasi-języka wartości rosyjskich władz”⁴⁰ ostatnich dziesięciu lat — prowadzący autorski projekt „Lekcje rosyjskiego” emitowany na federalnym kanale NTV przełamuje granicę „między teraźniejszością a przeszłością [...], zaś polegli przodkowie stają się siłą przymusowej integracji”⁴¹. Właściwie rzecz biorąc, militarysta nader często i z wielką trwogą wspomina minione konflikty zbrojne, zwłaszcza drugą wojnę światową. Można odnieść wrażenie, że bardziej zależy mu na przeszłości niż na przyszłości, a tym bardziej teraźniejszości. Prilepin wzywa swoich rodaków, zwłaszcza mężczyzn w wieku poborowym, aby zaakceptowali to, co się dzieje, wspierali swoją armię, a gdy otrzymają wezwanie, bez zastanowienia udali się na front⁴²:

Человек не обязан разбираться в тонкостях мировой политики. Он, может, только позавчера взрослеть начал, земную свою жизнь зайдя за середину. Ну и пусть он молчит, этот человек, это не главная его обязанность — иметь мнение по любому поводу.

И вовсе преступление — говорить плохо о своей армии, когда правота твоих солдат и офицеров очевидна (s. 29).

Należy przyznać, że twórca *Patologii* nie jest poważnie zainteresowany wymienianiem konkretnych przyczyn, które doprowadziły do wojny w Ukrainie⁴³. Wyrażając niechęć do słów pieśni *Хотят ли русские войны* (*Czy Rosjanie chcą wojny*, 1961), których autorem jest Jewgienij Jewtuszenko, „okcydentalista do szpiku kości” (s. 205), Prilepin z irytacją stwierdza: „Rosjanie walczą, bo chcą. Mają dość — więc walczą [...]” (tamże). Podążając za tą myślą, można stwierdzić, że największa i najbardziej krwawa wojna europejska początku XXI wieku, zgodnie z logiką Prilepina, wybuchła z powodu palącego poczucia krzywdy Rosjan, uznających panujący światowy porządek za

⁴⁰ Tamże. Tu i dalej przekłady z rosyjskiego — M.K.

⁴¹ Tamże.

⁴² Zob. tamże.

⁴³ Zob. tamże.

niesprawiedliwy oraz kompleksu własnej niższości. Tym samym, głównym impulsem, który doprowadził do pełnoskalowej napaści na Ukrainę, była potrzeba uwolnienia antyzachodniej nagromadzonej w ciągu ostatnich trzech dekad agresji ludności rosyjskiej, a także pragnienie zemsty za porażkę w zimnej wojnie. Można zatem pokusić się o stwierdzenie, że na miejscu Ukrainy mogłoby znaleźć się jakiekolwiek inne, najprawdopodobniej postsowieckie państwo z „uciskaną” ludnością rosyjskojęzyczną i słabszą w porównaniu z Rosją armią.

JESTEŚ „ZA” CZY „PRZECIW”?

Decydującym czynnikiem, który pozwala Prilepinowi wyznaczyć wyraźną granicę między „swoimi” a „obcymi”, jest osobisty stosunek do „specjalnej operacji wojskowej”. „Swoi” opowiadają się za jej przeprowadzeniem, „obcy” są jej przeciwni. Dodatkowo „swoich” militarrysta dzieli na tych, którzy poparli rosyjską inwazję w 2022 roku — do tej grupy należą przede wszystkim armia rosyjska (s. 43–47), naród (s. 89–90), „patriotycznie nastawieni” działacze polityczni i społeczni (s. 227–228) oraz bliski krąg pisarza — tzw. rodzina. Do drugiej grupy należą ci nieliczni, którzy od 2014 roku stoją po stronie Donbasu — separatyści (s. 58–61) i aktywnie wspierający ich sympatycy. Główny trzon „prodonbaskich sympatyków” stanowią goście i wieloletni przyjaciele organizowanego przez Prilepina od 2016 roku festiwalu kultury rosyjskiej „Традиция”⁴⁴ — filozof Aleksandr Dugin, reżyser Eduard Bojakow, muzyk Aleksiej „Django” Poddubny, korespondentka wojenna i poetka Anna Dolgarewa i inni (s. 128–129). Jeżeli ktoś z „rodziny”, jak np. Aleksandr Zacharczenko, Arsen „Motorola” Pawłow czy Daria Dugina, zginął za swoje przekonania, to w oczach Prilepina, automatycznie urastał do rangi świętego i prawdziwie rosyjskiego bohatera⁴⁵. Zmarli stali się pisarzowi jeszcze drożsi,

⁴⁴ Według organizatorów „Tradycja to rodzinny festiwal dla miłośników sztuki w każdym wieku. Co roku w podmoskiewskiej miejscowości Zacharowo odbywa się jednodniowy piknik pod otwartym niebem, podczas którego mają miejsce różne wydarzenia muzyczne, literacko-poetyckie, dyskusje z zakresu filozofii oraz historii”. *Традиция. Фестиваль для всей семьи*, <https://traditionfestival.ru/#rec617399382> (16.08.2024). Autorami wydarzenia kulturalnego, które odbywa się przy wsparciu władz federalnych i regionalnych, są Zachar Prilepin i Eduard Bojakow.

⁴⁵ Za przykład może służyć fragment, w którym autor podziwia ciało Darii Duginy, dziennikarki i córki filozofa, Aleksandra Dugina, która zginęła w zamachu w 2022 roku: „W grobie Dasza wydawała się świecić. [...] Świeciła: cała czysta, cała niebiańska. W ciągu jednego dnia stała się córką całego kraju” (s. 129).

jeszcze bardziej autorytatywni: „Dla mnie, człowieka, który pochował w Donbasie najważniejszych przyjaciół, najlepszych ludzi w moim życiu, nie istnieje bardziej słuszna sprawa” (s. 30). Imiona poległych towarzyszy twórca zbioru *Координата Z* wymienia zawsze z pietyzmem (często w pełnej formie — z imieniem, patronimikum i nazwiskiem) oraz braterską miłością.

„Obcych” z kolei pisarz dzieli na wrogów „zewnątrznych” i „wewnętrznych”. Do pierwszych zalicza „zbiorowy Zachód” — cyniczny i dwulicowy (s. 74). To właśnie Zachód miał przez dziesięciolecia narzucać jego ojczyźnie szkodliwe „wartości europejskie”, upokarzał i prowokował w każdy możliwy sposób (s. 19–21). To Zachód celowo pompował Ukrainę „światową mamoną i wspierał ją przy pomocy ekspertów oraz broni NATO” (s. 106). Prilepin uznaje kraje zachodnie za współodpowiedzialne zbrodni przeciwko ludności Donbasu i obwinia je o rozpoczęcie wojny rosyjsko-ukraińskiej (s. 35–37). Ponadto pisarz, na którego Unia Europejska nałożyła sankcje personalne 28 lutego 2022 roku⁴⁶, od dawna żywi osobistą urazę do Zachodu z powodu zakończenia współpracy z zagranicznymi wydawcami i odmowy przyznania mu nagród literackich:

Мои книги были переведены на 25 языков, в том числе на украинский — и в 2014 году я был самым продаваемым зарубежным писателем на Украине. Потом меня отменили, и я их понимаю. Я их тоже хочу отменить. Но отменили не только там, но вообще на всех континентах. Теперь мои книги есть только на Кубе и в Китае⁴⁷. Мои бывшие агенты даже не шлют мне приветов: я заразен для них (s. 102).

Za „prawdziwie przestępcze państwo” (s. 218) Prilepin uznaje Stany Zjednoczone. Przedstawia długą listę pretensji wobec Amerykanów:

⁴⁶ Zob. „Official Journal of the European Union” 28.02.2022, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022D0337&from=EN> (16.08.2024).

⁴⁷ W tej kwestii autor zbioru *Координата Z* jawnie kłamie. Zgodnie z informacją zamieszczoną na jego oficjalnej stronie internetowej, w latach 2015–2022 jego utwory zostały przetłumaczone i wydane w języku ormiańskim, chorwackim, angielskim, chorwackim, francuskim, niemieckim, greckim, gruzińskim, włoskim, macedońskim, norweskim, polskim, serbskim, słowackim, słoweńskim, ukraińskim, hiszpańskim i wietnamskim. Najwięcej wydań ukazało się w języku francuskim (9) i serbskim (6 razy). Z kolei w języku polskim ukazały się tłumaczenia powieści *Klasztor* (2016, Wydawnictwo Czwarta Strona) oraz *Niektórzy nie pójdą do piekła* (2022, Wydawnictwo Głowbook). Przed rokiem 2014 w wydawnictwie Czarne ukazały się trzy wcześniejsze powieści pisarza: *Sańkja* (2008), *Patologie* (2010) oraz *Czarna malpa* (2013). Ponadto wśród autorów wydanej przez Elipsę antologii opowiadań *Łóżko* (2011) również widnieje nazwisko Prilepina. Zob. *Захар Прилепин. Библиография...*

Слоняются по миру, как бандиты, как неугомонные, ненасытные продавцы смерти. Уничтожили, низвели к посмешищу сам институт демократии. Лишили суверенности европейские народы. Либо скупили, либо убили всё мыслящее в десятках стран (тамże).

Z kolei wśród państw europejskich, które chcą w każdy możliwy sposób zaszkodzić jego ojczyźnie i zrealizować swoje geopolityczne ambicje, rosyjski nacjonalista wyróżnia Polskę i Niemcy (s. 68–69). O dwóch stałych „sojuznikach” Ukrainy w wojnie z Rosją Prilepin pisze:

Нынешние поляки вполне похожи на самих себя четырёхсотлетней давности. Они снова готовы с преданными им хохлами идти на Москву, как в начале XVII века.

[...] и нынешние немцы – вполне себе немцы, не поистерлись, не поистратились. С немцами столетней давности вполне схожи. Остаётся лишь надеяться, что до немцев образца 1933 года дело в этот раз не дойдёт (s. 317–318).

W odniesieniu do Ukrainy, która opiera się rosyjskiej agresji, Prilepin w swoim zbiorze publicystycznym wielokrotnie odtwarza tę samą etnocentryczną antytezę „Ukraina — Rosja/Donbas”. Jej funkcja sprowadza się do wywyższania drugiego bieguna (*a priori* „dobrego”) kosztem umniejszania pierwszego („złego”). Zabiegi pisarza, mówiąc wprost, wyglądają prymitywnie i nieprzekonująco. Jeśli Ukraińcy w jego relacjach są kłamcami i sadystami, to rosyjskie wojsko i ofiarni donbascy separatyści są wyłącznie bojownikami o „prawdę” i humanistami (s. 48–50). Podczas gdy pierwsi reprezentują chaos i archaizm (s. 53–54), drudzy symbolizują porządek i imperialną wielkość (s. 39). Jeśli pierwszymi kierują ludożercy i diabły (s. 53–54), to przywódców tych drugich cechują mądrość i miłość do narodu (s. 169–171). W związku z tym konfrontacja militarna między „Anty-Rosją” a Rosją, według Prilepina, była tylko kwestią czasu. To kara niebios dla „szalejącej” Ukrainy za popełnione okrucieństwa: „Doszło do bitwy podróbki z oryginałem. To są esbecy, fałszywi quasi-Ukraińcy, nie-Małorusini, anty-Rosjanie” (s. 49).

Jednak największy żal Prilepin wyraża wobec „wewnętrznych” wrogów Rosji — burżuazyjnej elity, która przejęła władzę w 1991 roku, i „postępowej inteligencji” (s. 20). Wobec pierwszej grupy neostalinista czuje nienawiść klasową. „Burżuazja potrzebuje pokoju z Zachodem i będzie próbowała przywrócić kraj do niedawnej przeszłości wszelkimi możliwymi sposobami” (s. 116) — przekonuje twórca. Z drugą grupą „wewnętrznych” wrogów — zwłaszcza liberalnymi

działaczami kultury — pisarz ma również dawne rachunki do wyrównania. „Przed 2014 rokiem pisałem kolumny do ośmiu kolorowych magazynów — i z miejsca odcięto mnie od wszystkich za moje stanowisko w sprawie Kijowa i Donbasu” (s. 78) — relacjonuje Prilepin. Butny pisarz oskarża „rosyjską inteligencję pokojową” (s. 37) o podstępność, egocentryzm i nienawiść do własnego narodu (s. 25–27). „Wszyscy ci nasi rozjemcy, warto raz na zawsze zapamiętać, nie służą pokojowi. Oni popierają klęskę Rosjan” (s. 281) — podsumowuje donosicielskim tonem nacjonalista. Oskarżając emigrujących rodaków o tchórzostwo i zdradę ojczyzny, Prilepin demonstruje przy okazji ksenofobię, antysemityzm i homofobię:

Многие из тех, у кого 24 февраля 2022 года обнаружили срочные дела в Грузии, в Прибалтике или в Израиле, они же, в большинстве своём, — за смену пола, родового языка, цвета кожи, богов, чего угодно (s. 221).

Nawet przeciwnicy wojny, którzy wyjechali za granicę, stanowią, według wojowniczego patrioty, zagrożenie dla Rosji. Mając dużą publiczność w mediach społecznościowych, emigrujący „liberałowie” swoimi wezwaniami do pokoju utrudniają konsolidację rosyjskiego społeczeństwa:

Те, кто были введены в заблуждение, давно перешли бы к своим — к нам. Они были бы среди нас, если б их не обманули.
Если б не эти фарисейские слёзы, если б не эти лукавые пацифистские песни, если б не эти позорные миротворческие аватарки (s. 34).

Prilepin nie ma dla swoich ideowych przeciwników, a niegdyś kolegów, ani szacunku, ani sympatii. O „liberałach” i „zagranicznych agentach” mówi z pogardą i szyderczą familiarnością⁴⁸.

WOJNA LECZY

Autor zbioru *Координата Z* nalega na zakończenie wojny w stolicy Ukrainy, „w dniu podpisania przez kijowskich uciekinierów z narodu rosyjskiego swojej kapitulacji” (s. 343). Nie widzi innej drogi rozwią-

⁴⁸ W książce Prilepin wymienia nazwiska pisarzy Borisa Akunina i Dmitrija Glukhovskij’ego, muzyka Borisa Griebieniczikowa i frontmanów zespołu rockowego Bi-2, aktorów Daniły Kozłowskiego oraz Artura Smoljaninowa, krytyka filmowego Antona Dolina, a także krytyczki literackiej Galiny Józefowicz.

zania konfliktu. Wśród głównych celów „operacji specjalnej” Prilepin, powtarzając oficjalną retorykę rosyjskiego prezydenta⁴⁹, rozważa „demilitaryzację” i „denazyfikację” sąsiedniego państwa:

Нам нужна Украина — без НАТО, без любых мыслей о ядерном оружии, с правом выхода областей из её состава, с осуждённой на государственном уровне неонацистской идеологией, с русскими школами [z obowiązковым аусцаєм literatury rosyjskiej — М.К.], с восстановленными памятниками и улицами с возвращёнными именами, с проведением расследований и судебных разбирательств по донецким и луганским обстрелам [...] (s. 22).

Za inne priorytetowe cele wojny uważa on zwrot „rosyjskich ziem”, pozyskanie milionów nowych obywateli (s. 118), a także utrwalenie w oficjalnym dyskursie ideologicznego wizerunku „pospolitego ruszenia” Donbasu i „wyzwoliciele” Ukrainy (zwłaszcza poległych) jako bohaterów narodowych (s. 108–111). Według pisarza obecna konfrontacja rosyjsko-ukraińska ma „właściwości lecznicze”. Ma pomóc jego ojczyźnie w pozbyciu się „wszystkich bezbożnych obrzydliwości” (s. 296) i ostatecznym „odzyskaniu zdrowia”:

Через войну Россия сохраняет себя — в истинном своём виде, в истинной независимости. Избавляясь не только от ереси украинства, но и от леждемократии, квазилиберализма, гендерных новшеств, русофобии и прочей настырной заразы (tamże).

Być może najważniejszym dla Prilepina celem wojny jest wypracowanie nowej ideologii państwowej, która, w jego przekonaniu, w Rosji zawsze była tworzona przez samego cara (s. 323–326). Posiadanie jej jest szczególnie istotne, ponieważ nieuniknione, jego zdaniem, zwycięstwo w niejądrowej konfrontacji z USA przywróci Rosję do grona światowych liderów (s. 38–39) i stając się „światłem walki antykolonialnej”⁵⁰, będzie też punktem odniesienia dla innych państw. Jednocześnie rosyjski militarysta nie potrafi odpowiedzieć na pytanie, jak długo ta konfrontacja może potrwać. Zamiast prognoz woli patetyczne wychwalanie „kultu władzy [...]”, dla którego proces jest ważniejszy niż wynik⁵¹: „Rosjanie będą walczyć z Ukraińcami, dopóki nie odrodzą w sobie Rosjan. Rosjanie będą walczyć z Ukraińcami, dopóki nie wskrzeszą w nich Rosjan” (s. 343).

⁴⁹ Zob. В. Путин, *Обращение Президента Российской Федерации...*

⁵⁰ К. Пахалюк, „Ты — против моих мёртвых”...

⁵¹ Tamże.

NOWY WSPANIAŁY ŚWIAT

Prilepin wyobraża sobie idealną powojenną Rosję jako „prospołecznie zorientowane, zmobilizowane, ekspansjonistyczne, bohaterskie, narodowe (skierowane do wszystkich ludzi, a nie do ‘elit’) państwo” (s. 239). Rosja w jego bujnej wyobraźni to lewicowo-konserwatywne, paramilitarystyczne, chrześcijańskie imperium-twierdza, zawsze gotowe na kolejną, a nawet kilka wojen naraz (s. 346–348). Jej fundament — kolejność tu nie jest przypadkowa — stanowią „wojownik, robotnik, człowiek nauki, kapłan, poeta” (s. 347), a ponad wszystko cenione tu są „odwaga, zuchwałość i sprawiedliwość” (tamże). Szczególną uwagę w tym wymarzonej przez Prilepina państwie zwraca się na patriotyczne wychowanie młodego pokolenia — jest to jedno z kluczowych wyzwań. Bez „prawidłowego” wychowania młodzieży niemożliwe jest funkcjonowanie i dalszy rozwój państwa:

[...] людям будут сообщать при рождении, что любая, всякая, какая угодно война — дело всех, а не дело личного выбора и убеждений.

Ваши убеждения начинаются там, где заканчивается наша война (s. 348).

W związku z tym, że stan wojny i różne przejawy przemocy są w takim kraju normą społeczną, państwo to nieustannie prześladowuje i karze swoich obywateli za osobiste przekonania (czytaj: sprzeciw). Arystokrację w Rosji przyszłości tworzyć mają wyłącznie wojskowi. Prilepin wyjaśnia to prosto: jedynie wojskowi są „nośnikami wartości duchowych najwyższego rzędu” (s. 312) i „modelowych dla społeczeństwa i następnych pokoleń zachowań” (tamże).

Doskonała ideologia państwowa, według Prilepina, ma typowe cechy „ur-faszyzmu” (wł.: „Ur-Fascismo”), czyli takiego „w szerokim znaczeniu, jako nie tylko politycznego, ale przede wszystkim kulturowego ruchu XX wieku, łączącego włoski faszyzm z faszyzmem bałkańskim, Hitlera z Franco, Ezrę Pounda ze Stalinem itp.”⁵². Listę czternastu cech tego zjawiska sporządził Umberto Eco. Włoski semiotyki i filozof uważał, że obecność przynajmniej jednej z tych cech w ideologii państwowej pozwala mówić o żyznym gruncie dla powstania faszyzmu⁵³. Zaproponowana przez Prilepina ideologia Rosji przyszłości ma jednocześnie kilka takich cech. Charakteryzuje się, między

⁵² М. Липовецкий, *Политическая моторика Захара Прилепина...*

⁵³ Zob. U. Eco, *Il fascismo eterno*, w: tegoż, *Cinque scritti morali*, pasSaggi Bompiani, Milano 1997, s. 38.

innymi, kultem tradycji, męskości i bohaterskiej śmierci, nacjonalizmem z obsesją na temat spisku, postrzeganiem życia jako wiecznej walki i pacyfizmem jako zdradą⁵⁴.

Zgodnie z aspiracjami rosyjskiego etatysty jego ojczyzna w przyszłości uwolni się od europocentryzmu i skieruje wzrok na Wschód (s. 314). Liderami nowego wielobiegunowego świata będą kraje BRICS, ale centrum świata nadal będzie znajdować się w „wybranej przez Boga” Rosji (s. 218). W końcu, jak podkreśla Prilepin, tylko jego kraj jest w stanie zająć się wszystkimi sprawami naraz: „sprawami wewnętrznymi, zewnętrznymi, ziemskimi i niebieskimi” (s. 216). „Rosja, bez względu na wszystko, zawsze z troską patrzy w przeszłość i przyszłość. Rosja nie żyje dniem bieżącym. Rosja żyje we wszystkich czasach jednocześnie” (tamże) — stwierdzi pisarz. W tym nowym wspaniałym świecie USA zakończy swój żywot (s. 218), a wszystkie inne państwa (w tym europejskie) „będą wieść spokojne prowincjonalne życie” (tamże).

Losem powojennej Ukrainy rosyjski idealista przejmuje się w znacznie mniejszym stopniu. Po zwycięstwie Moskwy Ukraina zostanie albo częściowo zaanektowana (co będzie jeszcze gorsze dla tej części ukraińskiego państwa, które znajdzie się poza kontrolą Rosji), albo (co lepsze) całkowicie wchłonięta przez „kraj o ponad tysiącletniej historii” (s. 344). Wraz ze zwrotem Rosji na Wschód, anektowana Ukraina zamieni się w „odległą prowincję” (s. 315), w której, według pisarza, może nastąpić „odrodzenie rosyjskiej kultury” (tamże). Podobny los Prilepin przewiduje dla pozostałych krajów sąsiadujących z Rosją, a będących już niegdyś jej koloniami. Wyraźnie stwierdza:

Любая страна по российскому периметру из числа отпавших ранее территорий — если она всерьёз хочет безопасности и реальной независимости — должна входить в состав России.

Целиком, с головой, с историей, с детками и бабками. [...]

Только нахождение в составе России может быть уважительной причиной для России не Ваню на БМП туда отправлять в случае возникновения очередной турбулентности, а погрозить общим врагам самой большой бомбой (s. 346–347).

Czy takiej Rosji wystarczy zagwarantowanie „bezpieczeństwa” tylko najbliższym sąsiadom (tj. byłym republikom radzieckim), czy też zamierza ona przyznać „prawdziwą niepodległość” całemu światu, a przynajmniej znacznej jego części? Twórca książki zdaje się celowo

⁵⁴ Zob. tamże, s. 38–45.

przemilczać tę kwestię. Granice państwowe przyszłego supermocarstwa, które wyraźnie ma przewyższyć ZSRR pod względem stopnia wpływów i wielkości geograficznej, pozostają jedynie kwestią domysłów.

PODSUMOWANIE

Analiza zbioru publicystycznego *Координата Z* wykazała, że pisarz Zachar Prilepin w mniejszym stopniu zainteresowany jest aktualnym konfliktem zbrojnym między Rosją a Ukrainą. Ze zdecydowanie większym entuzjazmem spogląda wstecz na bohaterską przeszłość swojego kraju i marzy o jeszcze bardziej bohaterskiej przyszłości. Wojnę z Ukrainą rosyjski nacjonalista traktuje jako jeden z etapów powrotu Rosji ze stanu trzydziestoletniej wegetacji do statusu światowego przywództwa; jako powód do radości z użycia brutalnej siły, mającej na celu „zjednoczenie ziem rosyjskich” i zwiększenie liczby współobywateli; jako kontynuację „chwalebnych” tradycji wojskowych jego ojczyzny (przede wszystkim z czasów drugiej wojny światowej) oraz akt zemsty za przegraną zimną wojnę; jako „procedurę medyczną” niezbędną do „oczyszczenia” organizmu państwowego i ukształtowania nowej ideologii. Tak więc pełnoskalowa inwazja rosyjskiej armii na terytorium sąsiedniego państwa sprawia, że zranione ego rosyjskiego rewanzysty raduje się i „usprawiedliwia” ją ze wszystkich sił. W końcu wygranie wojny otwiera wspaniałe perspektywy dla jego kraju. Pozwoli to Rosji nie tylko przekształcić się w „godnego” następcę Związku Radzieckiego, ale nawet go przewyższyć. Z kolei militarna porażka Rosji doprowadzi ojczyznę do najgorszej możliwej katastrofy — rozpadu na małe państwa i upadku „ruskiego miru”.

Smutną ironią losu pozostaje fakt, że wszystkie „dobre intencje” Rosji cytowane przez Prilepina w jego książce nie wróżą Ukrainie niczego dobrego. Zapowiadane przezeń „wyzwolenie” w rzeczywistości oznacza ogromną liczbę ofiar, wiele okaleczonych istnień ludzkich, dewastację infrastruktury, częściową lub całkowitą okupację, zniszczenie ukraińskiej państwowości, represje, proces wymuszonej skruchy, dyskredytację ukraińskiej kultury, przymusową russyfikację oraz wciąganie w kolejne wojny mające zaspokoić rosnące potrzeby nowej inkarnacji rosyjskiego imperium, tym razem spod znaku ur-faszyzmu.

REFERENCES

- Borkowska, Aldona. "Захар Прилепин — литературный портрет." *Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Litteraria Rossica*, 2019, no. 12: 121–130.
- Eco, Umberto. "Il fascismo eterno." *Cinque scritti morali*. Milano: pasSaggi Bompiani, 1997: 25–48.
- Fedor, Julie. "Spinning Russia's 21st Century Wars. Zakhar Prilepin and his 'Literary Spetsnaz.'" *The RUSI Journal*, 2018, vol. 163, no. 6: 18–27.
- Karwacka, Monika. "Zahar Prilepin's Blogs as the New Modern Literary Creativity Measurement." *Slavia Centralis* 2020, vol. 13, no. 1: 232–243.
- Official Journal of the European Union*, 28.02.2022 <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022D0337&from=EN>>.
- Przebinda, Grzegorz. "Zbrodnia raduje pisarza Prilepina." *Rzeczpospolita, Plus Minus*, 11.11.2022 <<https://www.rp.pl/plus-minus/art37392311-zbrodnia-raduje-pisarza-prilepina>>.
- Radetzkaja, Olga. "Supernacbol: Die politischen Facetten des Schriftstellers Zachar Prilepin." *Osteuropa*, 2013, vol. 63, no. 5/6: 301–314 <<http://www.jstor.org/stable/44936792>>.
- Wawrzyńczak, Aleksander. "Hołd dla bohaterkiej Ukrainy, drogowskaz dla rusycystyki. Refleksje na temat książki Grzegorza Przebindy 'Ostatnia wojna Putina. Rozprawa filologa z Rosją.'" *Studia Pigioniana*, 2024, vol. 7, no. 7: 189–206.
- Zabirko, Oleksandr. *Literarische Formen der Geopolitik. Raum- und Ordnungsmodellierung in der russischen und ukrainischen Gegenwartsliteratur*, Verlag readbox unipress, Dortmund 2021.
- "АСТ выпустило новую книгу Захара Прилепина 'Координата Z.'" ТАСС <<https://tass.ru/kultura/17731257>>.
- Бахтин, Михаил. "Слово в романе." *Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет*. Москва: Художественная литература, 1975: 72–233.
- Бердникова, Елена. "ГРАД ползучий." *Новая газета* <<https://novayagazeta.ru/articles/2022/09/16/grad-polzuchii-media>>.
- Винокуров, Андрей. "Поддержать, поддержать и ещё раз поддержать." *Коммерсантъ*, 16.12.2023 <<https://www.kommersant.ru/doc/6409985#id2483215>>.
- "Вышла новая книга Захара Прилепина 'Координата Z.'" *Аргументы и факты*, 13.05.2023 <https://aif.ru/culture/person/vyshla_novaya_kniga_zahara_prilepina_koordinata_z>.
- "Вышла новая книга Захара Прилепина." *Национальная служба новостей*, 12.05.2023 <<https://nsn.fm/culture/vyshla-novaya-kniga-zahara-prilepina>>.
- Гликман, Кирилл. "Новый, талантливый, но... Захар Прилепин." *Вопросы литературы*, 2011, no. 2: 184–194.
- "Захар Прилепин пришёл в себя в больнице. В субботу на него было совершено покушение." *BBC News Русская служба*, 7.05.2023 <<https://www.bbc.com/russian/news-65507910>>.
- "Захар Прилепин. Библиография" <<https://zaharprilepin.ru/ru/bibliografia.html>>.
- "Захар Прилепин. Биография" <<https://zaharprilepin.ru/ru/bio/>>.
- "Захар Прилепин. Писатель, публицист, журналист, политик." *Свободная Пресса* <<https://svpressa.ru/persons/zahar-prilepin/>>.
- "Захар Прилепин," *Telegram* <<https://t.me/zakharprilepin>>.

- “Захар Прилепин: Взгляды не меняю, меняю методы.” *Politbook*, 13.09.2021 <<https://politbook.ru/articles/analitika/zakhar-prilepin-vzglyady-ne-menyayu-menyayu-metody/>>.
- “Заявление МИД России в связи с организованным украинскими спецслужбами терактом против писателя З. Прилепина.” *Министерство иностранных дел Российской Федерации*, 6.05.2023 <https://www.mid.ru/ru/foreign_policy/news/1867854/>.
- Зверев, Алексей. “Захар Прилепин: ‘В России происходит то, о чём я мечтаю с 90-х.’” *Газета „Культура“*, 1.10.2014 <<https://portal-kultura.ru/articles/books/63186-zakhar-prilepin-v-rossii-proiskhodit-to-o-chem-ya-mechtayus-90-kh/>>.
- “Книжный фестиваль ‘Красная площадь.’” *Афиша КП Москва* <<https://www.kp.ru/afisha/msk/yarmarki/knizhnyj-festival-krasnaya-ploshhad/>>.
- “Координата Z. Захар Прилепин.” *LiveLib* <<https://www.livelib.ru/book/1008485704/reviews-koordinata-z-zahar-prilepin>>.
- Липовецкий, Марк. “Политическая моторика Захара Прилепина.” *Знамя*, 2012, no. 10 <<https://magazines.gorky.media/znamia/2012/10/politicheskaya-motorika-zahara-prilepina.html>>.
- “Машину Захара Прилепина взорвали в Нижегородской области. Его эвакуировали в больницу на вертолёт. Главное.” *Медуза*, 6.05.2023 <<https://meduza.io/feature/2023/05/06/mashinu-zahara-prilepina-vzorvali-v-nizhegorodskoy-oblasti-ego-evakuirovali-v-bolnitsu-na-vertotele-glavnoe>>.
- Мухаметшина, Елена, Иванов, Максим. “Захар Прилепин готовится пойти на президентские выборы от ‘Справедливой России.’” *Ведомости*, 14.08.2022 <<https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2022/08/14/935950-zahar-prilepin-spravedlivoi-rossii>>.
- “Отзывы на книгу ‘Координата Z.’” *LitRes* <<https://www.litres.ru/book/zahar-prilepin/koordinata-z-69182923/otzivi/?page=1>>.
- Пахалюк, Константин. “‘Ты — против моих мёртвых.’ Некрофилия Захара Прилепина: разбираем его новую книгу ‘Координата Z.’” *Новая газета Европа*, 4.07.2023 <<https://novayagazeta.eu/articles/2023/07/04/ty-protiv-moikh-mertvykh>>.
- Перцев, Андрей. “‘Он хотел раскрутиться и пойти в президенты. Потом оказалось, что это болото сильнее.’ Как Захар Прилепин превратился из нацбола в системного российского политика (но не очень влиятельного) — и участника вторжения в Украину.” *Медуза*, 6.05.2023 <<https://meduza.io/feature/2023/05/06/on-hotel-raskrutitsya-i-poyti-v-prezidenty-potom-okazalos-chto-eto-boloto-silnee>>.
- “Полное интервью Захара Прилепина / Редакция/Исходники.” *YouTube* <<https://www.youtube.com/watch?v=e5NM4VKHc3U>>.
- Прилепин, Захар. “‘Тройка мчится, тройка скачет...’” <<https://prilepin.livejournal.com/3421377.html>>.
- Прилепин, Захар. “Письмо товарищу Сталину.” *Летучие бурлаки*. Москва: Издательство АСТ: Редакция Елены Шубиной, 2015: 33–38.
- Прилепин, Захар. “Terra Tartarara.” *Terra Tartarara. Это касается лично меня*. Москва: Издательство АСТ: Астрель, 2009: 7–14.
- Прилепин, Захар. “Всё сбылось. Фрагмент книги ‘Истории из лёгкой и мгновенной жизни.’” <<https://zaharprilepin.ru/ru/bio/avtobiografija.html>>.
- Прилепин, Захар. *Координата Z*. Москва: Издательство АСТ: Neoclassic, 2023.

- Путин, Владимир. “Митинг ‘Мы вместе!’ в поддержку принятия Крыма в состав Российской Федерации,” <<http://kremlin.ru/events/president/news/20607>>.
- Путин, Владимир. “Обращение Президента Российской Федерации,” <<http://kremlin.ru/events/president/news/67843>>.
- Путин, Владимир. “Статья Владимира Путина ‘Об историческом единстве русских и украинцев,’” <<http://kremlin.ru/events/president/news/66181>>.
- Романенко, Валентина. “СБУ прокомментировала подрыв авто с Прилепиным: Бавовна пылала и будет пылать.” *Украинская правда*, 6.05.2023 <<https://www.pravda.com.ua/rus/news/2023/05/6/7400999/>>.
- “Скандал вокруг письма писателя Захара Прилепина товарищу Сталину.” *Комсомольская правда*, 13.08.2012 <<https://www.kp.ru/daily/25930.5/2880182>>.
- “Традиция. Фестиваль для всей семьи,” <<https://traditionfestival.ru/#rec617399382>>.
- “Третье измерение конфликта,” *LiveLib*, 9.12.2023 <<https://www.livelib.ru/review/3826060-koordinata-z-zahar-prilepin>>.
- “Уроки русского.” *Издательская группа АСТ* <<https://ast.ru/series/uroki-russkogo-9a365d/>>.
- Федотова, Мария. “Прилепин заключил контракт с Росгвардией и отправился в зону спецоперации.” *Коммерсантъ*, 26.01.2023 <<https://www.kommer-sant.ru/doc/5785832>>.
- “Фестиваль ‘Международный книжный салон.’” *Афиша КП Спб* <<https://www.kp.ru/afisha/spb/festivali/mezhdunarodnyj-knizhnyj-salon-v-sankt-peterburge/>>.
- “Что известно о подрыве автомобиля Захара Прилепина.” *ТАСС*, 7.05.2023 <<https://tass.ru/proisshestiya/17691407>>.